

UVODNI ZAPISI IZ HUJEĆEG VREMENA

Boris Lukšić, Split

UDK: 886.2-94

Djeca koja se vole, ljube se pred vratima noći, kaže se u šansoni filma Marcela Carneta. Zašto riječi zavičajnosti, domovine, ljubavi ne bi bile sastavnice nekostimiranoga hrvatskog govora; ne želim da jezik mojeg majčinskog izričaja po svaku cijenu bude različit od svojih razvojnih, organskih i društvenih stečevina. Izvjesno je kako balkanski bijeg s Balkana vodi u ponornicu Balkana, i tek na kraju saznajemo kako je plovidba hrvatskog broda bila začarana vrtnja u krugu.

Nedavno je preminuo prijatelj moje mladosti Petar Brečić, vrstan mag riječi, barokni svećenik Thalie. Poput Stendhalova provincijalca u Parizu Petar je uočio vertikalnu poetskog iskaza i fascinaciju prizorom, ali ništa ga nije moglo iskupiti od poraza političkog i povijesnog privida; kao i mnogi drugi moji druzi i znanci podlegao je blještavilu sile što ga sadrži ništavilo dinarske krčme.

Govorimo li danas o razdjelnicama hrvatske suvremenosti, ne možemo izbjeći noviju povijest. Zbiljnost puta korporativističkog društva, tranzicije smišljenog nereda ne bi bile moguće, niti shvatljive, izvan ponornica i prijeđenih trauma iz onoga vremena koje su obilježili Tito, Pavelić, Maček, Stepinac, Hebrang i mnogi drugi zarobljenici hrvatskoga povijesnog bespuća. Zato današnji hrvatski brod plovi punim jedrima u neprozirnu budućnost. Kamo plovi hrvatski brod ne znamo, ali sigurno je da povratka nema.

Bitna slabost hrvatskog naroda je u nedostatku društvenog i političkog identiteta, što je mentalna značajka i hrvatske oporbe, pa i dijelom hrvatske ineteligencije, koja je hereditarno opterećena populizmom. Svi mi znamo kako su u cara Trajana kozje uši, ali to znači ništicu, bez ikakva posljетка. Ugasnuli su snovi mladosti ovog stoljeća, zanosi populizma i revolucije, velike iluzije globalnih prekretnica svetog Graala, novog srednjovjekovlja, Wagnerovi plameni nordijske mitologije, ali i Komuna protutnjala je uzaludno, kao i generacije djece cvijeća i svih mogućih obnova s ljudskim likom. Peronizam poslije Perona, titoizam nakon Tita, jest anakronizam partikularne zajednice. Mali narodi i male ideje jesu čisti provincijalizam, jer autentične vrijednosti su uvijek univerzalne i duboko osobne. I na kraju što preostaje? Šutnja i nada!

Hrvatski mozaik osoba i pojava

Volim li Hrvatsku? Volim je, jer sam Hrvat, hrvatski narod je moj jedini narod, a Hrvatska moja domovina. Isto tako volim obitelj

Tome Lukšića i Marije Vuletin, mojeg oca i majke, kao što volim zavičajnost Splita, Kaštela i Brača, i uopće univerzalnog juga i Mediterana.

Moja Hrvatska je domovina Marka Marulića, puntara i začinjavaca, Hektorovića, Gundulića, Boškovića, Držića, hrvatskih latinista i reformatora, Jurja Križanića, Zrinskih i Frankopana, Strossmayera, Gaja, Kranjčevića, Đalskoga, Matoša, Starčevića, Radića, Ujevića, A. B. Šimića, Krleže, Cesarca, Supila i svih drugih humanista i revolucionara duha, europskih Hrvata, a to znači kako moja Hrvatska nije ni staljinistička, niti jugoslavenska; kao ni populistička, provincijalna i balkanska.

“Zofičko” (“Sofičko”) je na vrijeme kazao, bilo je to još sedamdesetih godina, u vrijeme njegove emigracije u Njemačkoj, o sudbonosnim povijesnim zbivanjima 89., 90. i 91. Godine, ali to bližnji nisu marili slušati. Naime, uvijek je bilo teško proroku u pustinji. Riječ je o poznatom društvenom fenomenologu i građanski izdvojenom individualitetu Damira Petrića.

Zanimalo bi me kada bi Damir mogao sagledati silazak ili uspon hrvatskog društva iz stanja kaotične promjene društvenih struktura i stresne poratne situacije i kako već jednom uravnotežiti sastave mediteranske, dinarske i panonske mentalnosti? Dokle ćemo sustavno biti primorani, kao hrvatsko društvo, na stanje organizirane, oligarhijske anarhije?

Mene stvari ne vole, a stvorenja i kreature selektivno, uskoćom svoje vizure.

Kršćanstvo je poput svake moralne i humanitarne kreacije jednostavno i duboko, i najviše ugroženo činom petrifikacije i ohole ideologizacije. Magijsko okamenjuje sveto u prizore samožive preobrazbe, a teologizacija vjere gradi arhitekturu dogmatizirane mentalnosti. Ukoliko vjera nadahnjuje filozofske svjetonazore, ona postaje blagodat umne virulentnosti. Ali ono bitno i presudno je jasnovidno i nepretenciozno. Sva spasonosna poruka kršćanstva sažeta je u Isusovu govoru na gori, i u onoj poruci za posljednji sud. Isusu presuđuje savješću: “Bio sam u tamnici i posjetio si me, ranjen i bolestan, smaritanski si se za mene pobrinuo, gladan, žedan i beskućan, nahranio si me, obukao i udomio.”

Na ovome prikazanom osobnom djelu ljubavi sve se iskupljuje ili u ponor lomi, nikakava magičnost ili intelektualizacija čina ne može osobu opravdati. Osoba dostiže djelo ili prazninom zazveči.

Sartre je jednom aforistički zamijetio “Pakao, to su bližnji”, ali stvar je u tome što je pakao osuđenost na slobodu kultura, i to izvan pijedestala, kao razgolićeno klupko oholosti i strasti.

Pakao, to je projekcija u vječnosti stanja, u kojem duša ne može sebi oprostiti počinjeno zlo, onaj konačni pad, u tajni

Evandjelja poznat kao grijeh protiv Duha Svetoga. Isus u konačnici Sudnjeg dana, poput prosvjetljenog psihoanalitičara svakoj osobi odčitava njezinu unutarnju dijagnozu. Ne oprostiti sebi, znači vjenčati se sa zlom u tmini opstojnosti. Na kraju pakao se i preobražava u nepodnošljivost drugoga, suputnika, jer taj postaje poput ogledala u kojemu promatraš osobno očajanje, to biva prizorištem jednog neizmjernog duhovnog konclogora.

Svaka duša, osobnost, u toku zbivanja vremena, koja ne dosegne jasnost kristalizacije, ponovno se ubacuje u proces čišćenja, u cikluse reinkarnacije.

Isus je u dijalogu s farizejom Nikodemom kazao kako se treba ponovno roditi u znaku vode i inicijacije Duha Svetoga, jer što je čistilište nego ponovno uronjenje u rijeku vremena.

Na putu kristalizacije susreo sam mnogo izuzetnih duša i ljudskih osobnosti, neki su već na žalost u kraljevstvu sjene, ali s mnogima i danas dijelim suputništvo. Osjećam obvezu iznijeti dojmivi mozaik likova i sudbina.

Pravo izbora čovjekova je ontička odrednica, mi smo slobodni jer smo osobnosti. Determinirani smo darovanom naravi i onim nečim po čemu smo ipak nepredvidivi. Ako profesionalac službe riječi prođe pored čovjeka glave okrenute, on se legitimira, jer postvaruje duhovni i društveni elitizam, i u zataji čina ljubavi postigao je svoju plaću na zemlji. Vrag nije tako crn, kakvu predodžbu o njemu imamo u ogledalu adaptacije, već je mnogo crnji.

Ponovno smo vraćeni svojim polazištima, kršćani su više nego ikad sol zemlje. Izuzetni su sveci i pravednici u kojima gori božansko svjetlo, svi ostali smo nesretnici, pripadnici carstva pričina i tjeskobe, žudnje i nemoći, samo što se svrstavamo u sljedbenike Kaina ili Abela, otajstveno održavajući naklonost ljubavi ili okorjelog sebeljublja.

Postoji izopačeno shvaćanje hrvatstva, Balkana i Europe, i našeg konstitutivnog pripadanja Zapadu, iako je kroz stoljeća tanak društveni sloj hrvatskog naroda politički, kulturološki i zemljopisno pripadao zapadu Europe, dok je središnji, dinarski dio Hrvatske oduvijek spadao na Balkan. Uostalom, čisto balkanska regija Balkana, kao što su aktualna Grčka, a povijesno Bizant, bili su pa i danas su naravno, sastavni dio europske kulture i uljudbe. Osloobodimo se jednom već klerikalizirane predodžbe Europe, kao i naše sluganske uloge graničara europskih sila. Uostalom, prava provincija nije u regionalnoj pripadnosti već u zaostaloj plemenskoj mentalnosti. Kakve li su to mitologijske razdjelnice zasnovane na toku rijeke Drine, ili pak Dunava, kada su se s jedne i s druge strane prostirale europske povijesne zemlje? Kakve li, Bože moj, trice i kućine!

Istinska civilizacijska razdioba nastala je osmanlijskim osvaja-
njima, i danas je to razdjelbnica europskog kontinenta i islamskog
jugoistoka, što je samo ideologijska kulisa davnog sukoba razvi-
jenog sjevera i pasivnog, kolonijalno zaostalog, ali militariziranog
juga, koji teži doseći pravdu revanša. Ponovno mi misao lebdi nad
Hrvatskom. Vidim povijesne determinizme hoda pod mukama i
opkoljenosti bodljikavim žicama, a bila je to naša sudbina. Postoji
determinizam ustrajanja uz zlu volju i opake nagone, ali i agresivna
iskušenja kojima smo izloženi. Pakao je prepuštanje bujici, koja
vodi u propast, pristajanje i adaptiranje uz opće destruktivno
iskustvo kojemu se prepušta čovjek svakodnevice, ali i ošamućene
ljudske mase. Ako je raj izbor odabrane moralne elite, treba i masi
običnih ljudi, kao i opakih i snažnih pojedinaca, priznati pravo na
izbor pakla, pa i da se u njemu osjećaju ispunjeni, ukoliko mogu
zatamiti svijest duhovne promašenosti. Zar ne treba zadržati
opciju, po kojoj i Sizifa možemo zamisliti sretnim. Uostalom, oholim
dušama i sreća je stanje opće banalnosti i mentalne tuposti.

Pravi problem je kako u onima kojima je usmrćeno milosrđe,
probuditi žaljenje. Ukidanjem procesa stvari postaju nepromjenjive.
Zato procesirajmo i prosvjedujuć dok još ima vremena, pa makar
postali glas vapijućeg u pustinji.

Jedina nada kreaturâ, tj. većine smrtnika jest procesnost
postojanja; zbivanja jastva u vremenu, kada su u ontičkoj dvos-
mislenosti i karijatide zaželjele umrijeti, potonuti, nestati, u bespri-
zorju neodređenosti. Konačnost kružnog oka obesmisluje.

Sve su revolucije, pa i hrvatska, slijepe, ali i pravedne, jer
donose povijesni i društveni novum, premda poradi ugrađenog
istočnog grijeha, oholog vjerovanja kako cilj posvećuje sredstvo,
relativiziranog dosega, pa im je konačni domet vrtnja u krugu s
tragičnim otrežnjenjem.

Pokušajmo sebe i Hrvatsku graditi iz perspektive etičke verti-
kale. Biti izvan moralne dimenzije postojanja i ponašanja nije
posebi znak nekakvog balkanstva ili provincijalizma, jer se to zbiva
i u najrazvijenijim civilizacijskim sredinama. Imali smo i još
imamao mnoga očitovanja fašističke, komunističke, kao i svake
druge mafijaške totalitarnosti, u očitovanju stanja ludosti i zamra-
ćenja duha, a to znači iskliznuća i vraćanja iskonskom barbarstvu,
svrstavanju i služenju sotonizmu. Ne zaboravimo, sve su to
fenomeni babilonske, materijalističke civilizacije. Široki su putevi
sebeljubljivog liberalizma, oholog samoposvećivanja znanja i moći,
koji usmrćuje osobnost i skrivaju vidike uskih vrata spasa.
Stvoreni smo čudom ljubavi i slobode, nemirna je i izopačena
ljudska narav, opčinjena karmičkom tjeskobom.

Sve što sam doživio i primio u životu, bilo je oplodeno ili
unesrećeno susretima sa znakovitim osobama i sudbinskim sve-

zama, koje su ispunile vrlo raznolike vremenske slojeve kao i iskustva ovog izuzetnog stoljeća i malog, ali zlosretnog naroda hrvatskog, kojemu pripadam unutar svoje osobne i generacijske raspukline.

Postoji li misterij Uskrsnuća ljudskog i planetarnog, vodi li karizma Velikog petka u proslavu ljepote i duhovnosti?

Istina je velika i svjetlosna, jer nema malih istina, a sablasti snoviđenja tek su pričini.

Kako spoznati tajnu neobičnog ubrzanja u vremenu, koje s pojavom kršćanstva postaje dijalektičko i povijesno, a ne više kronološko i mitsko. Postavši osobama nasuprot horizontalne ovovremenosti individue, ljudska zajednica kao da je odjednom bačena u avanturu povijesnih zbivanja, a na poprištu je imaginativna tehne, koja proizvodi, izmišlja sredstva preobrazbe i plovidbe u ono nepredvidivo, čiji smo svjedoci mi, zatočenici hujecg tisućljeća.

Vratimo osmijeh čovjeku, svijetu i Hrvatskoj, ali ne ludilom genetskog, socijalnog inženjeringa. Ne umirimo poput Kästnerovih junaka s rukama u džepovima bližnjih, a naš bližnji trebao bi biti svaki čovjek i kreatura Božja.

Tjeskobno je izdržati iskušenje ljudskog moraliteta, možda je i nemoguće bez vjere u vrhunsku vrijednost i mudrost biti autentično dobar.

Rođače moj, dindilo je dindilo, dok su naši vladajući nadmoćno živjeli našu besprizornost, plašeci puk olupinama naših odumrlih ili pak preobraćenih crvenih dinosaura, tako ti je to oduvijek bilo u toj našoj čudnoj zemlji, pučanskoj mješavini Mediteranaca, Europljana i Dinaroida. Danas se grade ceste, vijadukti, tuneli, zaobilaznice, telefonija i automatika, sve za potrebe brzih i suvremenih skorojevića, angažiranih u službi temeljitog prelijevanja resursa nacije.

Postoji lukavost rigidnosti koja ostavlja podanicima mnogo sporednih, akcidentalnih slobodština, uključujući i anarhične izljeve, kako bi u bitnim, supstancijalnim zbiljnostima mogao taj puk ostati nezainteresiran.

Stara je nedoumica izbor između ljubavi i slobode, ontičkog ili iskonski egzistencijalnog, neomeđenog ili svojstvenog po ničemu; zaista velika je opcija ništavila.

Odjekuje u meni mitska pjesma zanosa i kolektivnog samopodvrgavanja, kako mi nikada s puta druga Tita ne skrećemo. Ali nikada drugo u avanturi svoje osobnosti nisam ni radio, a da to nije bilo skretanje sa svih puteva pa ako treba, i Božjih. To je sadržano u naravi što prethodi bilo kakvim opcijama. Na kraju i ne primijetismo da taj naš hrvatski, europski, mediteranski i bal-

kansko-dinarski put bijaše vrtnja u začaranom krugu, u kojemu mali narodi i društva ponavljahu mitilogijske zaludenosti velikih.

I možda je još uvijek dramaturški aktualna Šegedinova upitanost kako smo svi mi odgovorni, u sukladnosti s povijesno-militantnom pozicijom velike i male ribe.

U ovome hrvatskom društvu i državi sve je nekako na pola, polovnjački; polupredsjednički sustav vrijednosti, ambivalentna društvena praksa, polu-civilno zakonodavstvo, polovično otvoreni mediji i nametnuti tradicionalni svjetonazor, poluparlamentarizam, i to me sve neodoljivo podsjeća na poruku velikog duha anđelu crkve u Laodiceji: "O, da si barem hladan ili vruć, ali, jer si bljutav, izbljuvat ću te iz ustiju svojih." Toliko, moj rođače, pametnome je i odveć.

Meni se uvijek društvena i osobna pravednost činila vrijednosno važnijom od populističke emancipacije, jer istinski pravedna zajednica mora uvažavati kulturni i nacionalni identitet svim kolektivitetima i pojedincima. Ne može biti nacionalne neravnopravnosti i tlačenja u stvarno demokratskom društvu, sa zbiljski ostvarenim ljudskim pravima i slobodama, što nije bio slučaj ni s prvom niti s drugom Jugoslavijom, u kojima su prevladavali hegemonizam, unitarizam i centralizam. Ali zato obrat ne vrijedi, jer je bilo, a i danas ima suvremenih naroda i država, sa sustavom nepravednim, oligarhijskim i nedemokratskim, u kojima se brutalno krše osnovna ljudska i društvena prava. Ljudska sloboda je jedinstvena i cjelovita vrijednost, pa je ili ima ili nema. Istinski civilizacijski obrat je mukotrpan prolaz kroz uska vrata, ali mentalne zasljepljenosti su kucanja na otvorena vrata, koja se i zatvaraju.

Strah od žrtve i smrti je iskonski i banalni strah, koji u nama suzdržava odbačene iskorake u nepoznato i rizično. To je nešto poput straha od kirurga i zubara.

Sramotno je govorenje ili pisanje nekih političara i komentatora koji relativiziraju odgovornost Franca i Pavelića, kako bi našli alibične izgovore. Na umu mi je nedavno objavljen tekst u *Slobodnoj Dalmaciji*, u kojem je objavljen zamjenski kult Jasenovca s Bleiburgom, a time se pod tepih potiskuje povijesna spoznaja kako su svi naši porazi i poniranja u balkanskoj krčmi bili neminovnost nedovoljne osviješćenosti.

Pravi izvor svakog političkog naroda je pravo na suverenitet i samoodređenje - ne zaboravimo, građanin bira, a ne glasa - oblik države i sama bit države proističe iz slobodne volje suverene nacije, koja iz svoje neotuđive slobode ima pravo i na tragične povijesne pogreške. Sve osim tutorstva i podaništva treba permanentno biti u igri.

Kako bismo uspostavili pravni poredak, demokratsku trodiobu vlasti, politički pluralizam i stvarni parlamentarizam, bitan je preduvjet odgijiti civilnog i političkog građanina, a to znači nadvladati mentalitet populizma. Svako normalno ljudsko stvo-renje voli svoju obitelj, rodno mjesto i domovinu, pa nema potrebe da bilo kome što retorički namećemo. U našem slučaju bila je čudesna preobrazba ljudskog prijetvorstva i političkog oport-unizma. Poslije događanja postkomunizma odjednom su svi hrvat-ski disidenti, opozicionari i politički emigranti ostali bez polu-stoljetnih neprijatelja, jer nestadoše mučitelji, ubojice, nasilnici, povlaštena politička kasta, represivni tužitelji i suci, ideologijski i politički inkvizitori, kao da ih nikada nije bilo, osim u našoj bolesnoj fantazmagoriji. Ali, kuda se odjednom djenuše i nestaše toliki zločesti ljudi i zločinačke strukture moći? Naprosto promi-jeniše Gogoljeve kabanice i druga ideologijska znakovlja, te posta-doše istaknuti djelatnici vladajuće partije i oporbe.

Ne znači to da su sve političke strukture u Hrvatskoj isto-vjetne, ali komunisti su bili jedini koji su naučili vještinu političke mimikrije i lukavog podaništva. U nedostatku političkog subjek-tiviteta građana sve opsjene i himere trajno su otvorene.

Hrvatska nije usnula ljepotica, i nikada se u svojoj povijesti nije osmjehivala, osim na slikokazima banalne romatike, ali je u svojem mentalnom sklopu žudjela slobodu, obdarena kreativnošću i nadom. Nada se zasniva na djelatnim osobnostima, koje su znale pružiti otpor nevremenu, povijesnom determinizmu, uzaludnom protjecanju ljudskih generacija, pogotovo naših hrvatskih.

Dok sam grozničavo i pobunjeno iskušavao svoju mladenačku egzistentnost, neki su moji bližnji poput rođaka Branimira, strpljivo i ambiciozno, s knjigom u ruci, oblikovali intelektualnu važnost, vodeći s marksistima dijaloge okruglih stolova. Njihovo je bilo carstvo simpozijâ u okrilju crkvene teologije i u teorijskom sučelja-vanju s ekumenskim komunistima. U tim plemenitim namjerama mojemu učenom bratiću Branimiru društvo je činio umni kršćan-ski antropolog i sociolog Željko Mardešić.

U tome huku vremena bilježim izuzetne personalitete kaza-lišnog kritičara dramaturga Petra Brečića i vizionara personalizma Jure Jurasu, kao i vrsnog analitičara svjetske i hrvatske masonerije Ivana Mužića. Ne mogu zaboraviti ni svoju sestričnu prof. Jadranku Vuletin, teoretičarku solarne energije i njezin gandijevski humanizam.

Bilo je i pjesničkih iluminista poput Joška Plazonića i A. B. Kolumbića, Hvaranina, ili autentičnih medievalista i mediteranaca, kao što je bio Ivo Vujević. Ne mogu ne spomenuti imaginativnost i stvaralački lik Alberta Samardžića, njegov scensko-glazbeni talent i današnju managementsku avanturu europskih dosega. Danas me

ohrabruje primjer mlade generacije, žrtve i pobjednice Domovinskog rata. Njezin simbol i metafora je Alan Žitko, hrabre moralnosti, inteligencije i odbljeska čudesne vjere.

Nada i vjera nadživljuju ideologije, poput buđenja iz ponornice vremena.